

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö
2017

Idun 1, Djäknebergsskolan

Nybyggnations påverkan på Djäknebergets kulturhistoriska värden

Kulturhistorisk utredning

Idun 1
Västerås socken
Västmanlands Län

Emma Karp

Idun 1, Djäknebergsskolan

Kulturhistorisk utredning

Idun 1
Västerås Socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 170044

Emma Karp

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlgatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2017

Omslagsfoto: Utblick mot södra delen av Djäkneberget och fastighet Idun 1. 2017-03-14. Fotograf Emma Karp.
Vlm-kmvEK-612

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Emma Karp Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

Sammanfattning

Västmanlands läns museum har på uppdrag av Västerås stad genomfört en kulturhistorisk utredning under mars/april 2017. Utredningen syftar till att genom analys visa vilken påverkan en eventuell byggnation på fastighet Idun 1 har på de kulturhistoriska värdena i den sydöstra delen av Djäkneberget.

Utrednings- och analysarbetet har utgått från befintliga underlag, två preliminära arkitektförslag och inhämtad data från fältarbete. Fältarbetet har bestått av dels fotografering från utsiktspunkter och dels okulär besiktning av det berörda området. I analysen har betydelsen av direkta och indirekta konsekvenser för de kulturhistoriska värdena i sydöstra Djäkneberget preciserats och bedömts utifrån känslighet/vyns övergripande värde och omfattning av påverkan.

En slutsats är att en eventuell byggnation på Idun 1 får, utifrån en tregradig skala, en hög negativ påverkan på de kulturhistoriska värdena i Djäknebergets södra del. Merparten av Djäknebergets kulturhistoriska värden skulle påverkas negativt, exempelvis dess *miljöskapande värde, konstnärliga värde, parkhistoriska värde och identitetsvärde*. Genom en byggnation skulle en privat sfär tillföras i den offentliga och innebära ett nytt inslag i en nu sammanhållen miljö med i huvudsak tillkomsttid kring sekelskiftet 1900. Vidare skulle den rofyllda atmosfären Djäkneberget idag har störas samt att kopplingen till skolmiljön, som förstärker Djäknebergets kulturhistoriska värden, skulle brytas.

Innehåll

Sammanfattning	5
1 Inledning.....	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Förslag på byggnation, Idun 1	8
1.3 Syfte och frågeställningar.....	9
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Bedömningsmetodik.....	10
1.5.1 Direkta konsekvenser	10
1.5.2 Indirekta konsekvenser.....	11
1.5.3 Kulturhistorisk värdering	12
2 Förutsättningar kulturmiljö - kunskapsunderlag	13
2.1 Lagstiftning och styrdokument.....	13
2.1.1 Översiktsplan.....	13
2.1.2 Grönstrukturplan	13
2.1.3 Detaljplan	13
2.1.4 Riksintresse	14
2.1.5 Byggnadsminnesutredning	15
2.1.6 Bevarandeprogram	15
2.2 Historik och kulturhistoriska värden	16
2.2.1 Bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget - historik.....	16
2.2.2 Bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget - kulturhistoriska värden	16
2.2.3 Djäknebergsskolan – historik	17
2.2.4 Djäknebergsskolan - kulturhistoriska värden.....	17
2.2.5 Djäkneberget - historik.....	18
2.2.6 Djäkneberget - kulturhistoriska värden	20
3 Analys.....	23
3.1 Direkta konsekvenser	23
3.1.1 Förslag på byggnation, Idun 1	23
3.1.2 Nollförslag.....	24
3.1.3 Sammanfattning - betydelse av direkta konsekvenser	24
3.2 Indirekta konsekvenser.....	25
3.2.1 Utsiktspunkt 1, Korsningen Västra Ringvägen Kristinagatan	26
3.2.2 Utsiktspunkt 2, Korsningen Kristinagatan Djäknebergsgatan	29
3.2.3 Utsiktspunkt 3, Södra entrén Djäkneberget.....	32
3.2.4 Utsiktspunkt 4, Stråk genom södra Djäkneberget.....	35
3.2.5 Indirekt påverkan av nollförslag	37
3.2.6 Sammanfattning - betydelse av indirekta konsekvenser	37
4 Slutsatser	38
Litteratur och källor.....	40
Bild- och figurförteckning.....	42

1 Inledning

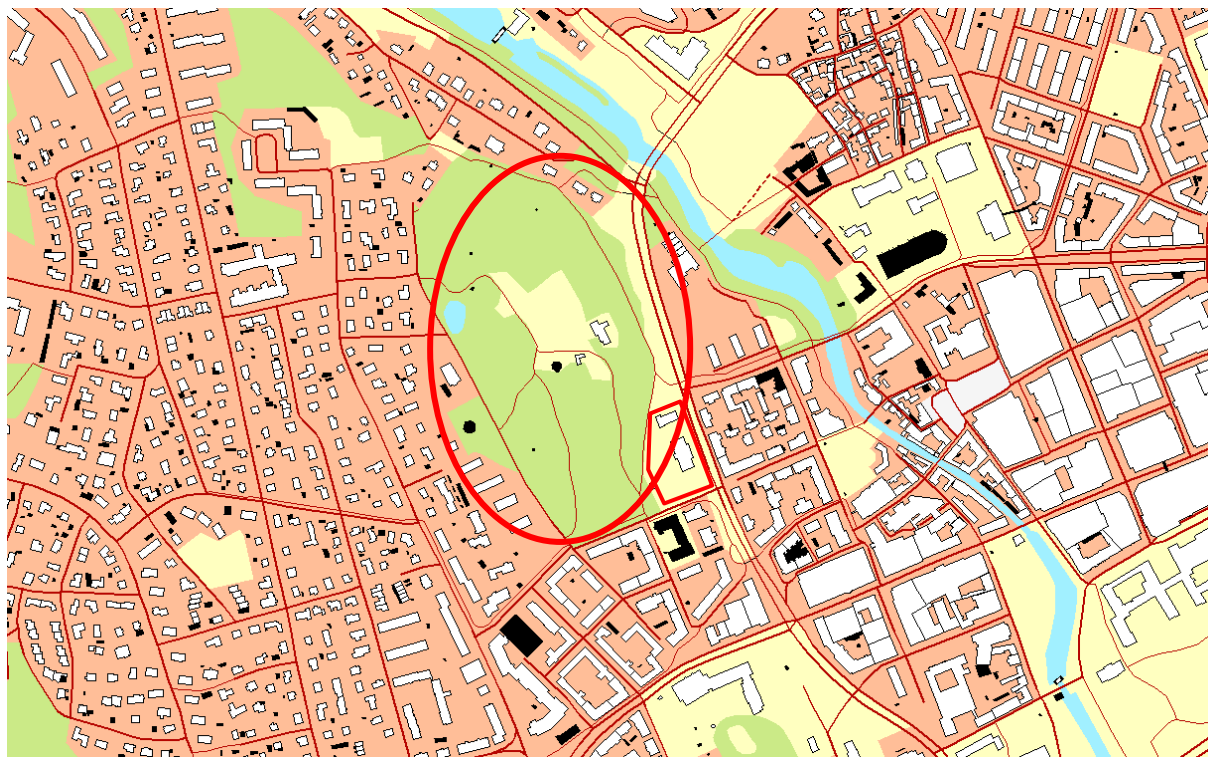
1.1 Bakgrund

Västmanlands läns museum har på uppdrag av Västerås stad genomfört en kulturhistorisk utredning med anledning av eventuell byggnation av bostadshus inom fastighet Idun 1, Djäknebergsskolan, intill Djäkneberget.

Fastigheten Idun 1 är beläget i Västermalm i centrala Västerås, vid Djäknebergets södra del och entré. Väster om Idun 1 ligger Djäkneberget. Övrig närliggande bebyggelse är i huvudsak bostadsbebyggelse uppförd kring sekelskiftet 1900. Bebyggelsen är uppförd i två till tre våningar i arkitekturstilarna eklekticism, jugend, nationalromantik och 20-talsklassicism. Inslag av senare uppförd bebyggelse finns även, exempelvis *Vår Frus katolska kyrka* i modernistisk stil som ligger mitt emot Idun 1 på Kristinagatan. På fastighetens östra sida går den väl trafikerade leden Västra Ringvägen. Bostadshusen planeras att uppföras som två lamellhus om 4-5 våningar och ska placeras längs Kristinagatan och i nord-sydlig riktning närmast Djäkneberget.

Utredningen syftar till att genom analys visa vilken inverkan en eventuell byggnation på kvarteret Idun 1 har på de kulturhistoriska värdena i den sydöstra delen av Djäkneberget.

Arbetet med kulturmiljöutredningen har omfattat genomgång av underlagsmaterial, arkivgenomgång, fältarbete, analys av utsiktspunkter samt rapportskrivning. Arbetet har utförts av bebyggelseantikvarie Emma Karp mars/april 2017.

Bild 1 Stor röd ring visar Djäkneberget, röd polygon visar Idun 1. Västerås fastighetskarta från 2004, Lantmäteriet.

1.2 Förslag på byggnation, Idun 1

Bild 2 Idun 1, röd markering visar området för eventuell nybyggnation. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås.

Förslaget på ny bebyggelse i Idun 1 utgörs av bostadshus. I nuläget finns två preliminära arkitektförslag. Byggnaderna i de två förslagen är placerade på ungefär samma plats och har liknande höjd och bredd; smala lamellhus om fyra till fem våningar längs Kristinagatan och i nord-sydlig riktning närmast Djäkneberget.

I det ena förslaget (bild 3 och 4) anges att byggnadernas ska vara uppförda i materialen tegel, puts, plåt och trä. Vidare ska det klassiska formspråket beaktas men takkupor och burspråk ska utformas i modernare form. Lamellhusens bottenplan ska utgöra LSS-boende. Mellan de två lamellhusen mot Djäkneberget ska en park-/torgyta länkas samman till parkområdet.

Bild 3 och 4 Arkitektförslag Idun 1. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås.

Det andra arkitektförslaget (bild 5) visar tre byggnadskroppar där två av dem är sammankopplade med en glasad del. Byggnadshöjderna varierar med ett fallande takfall riktat mot den ena gavel. Fasaderna är färgrika och taken gräsklädda.

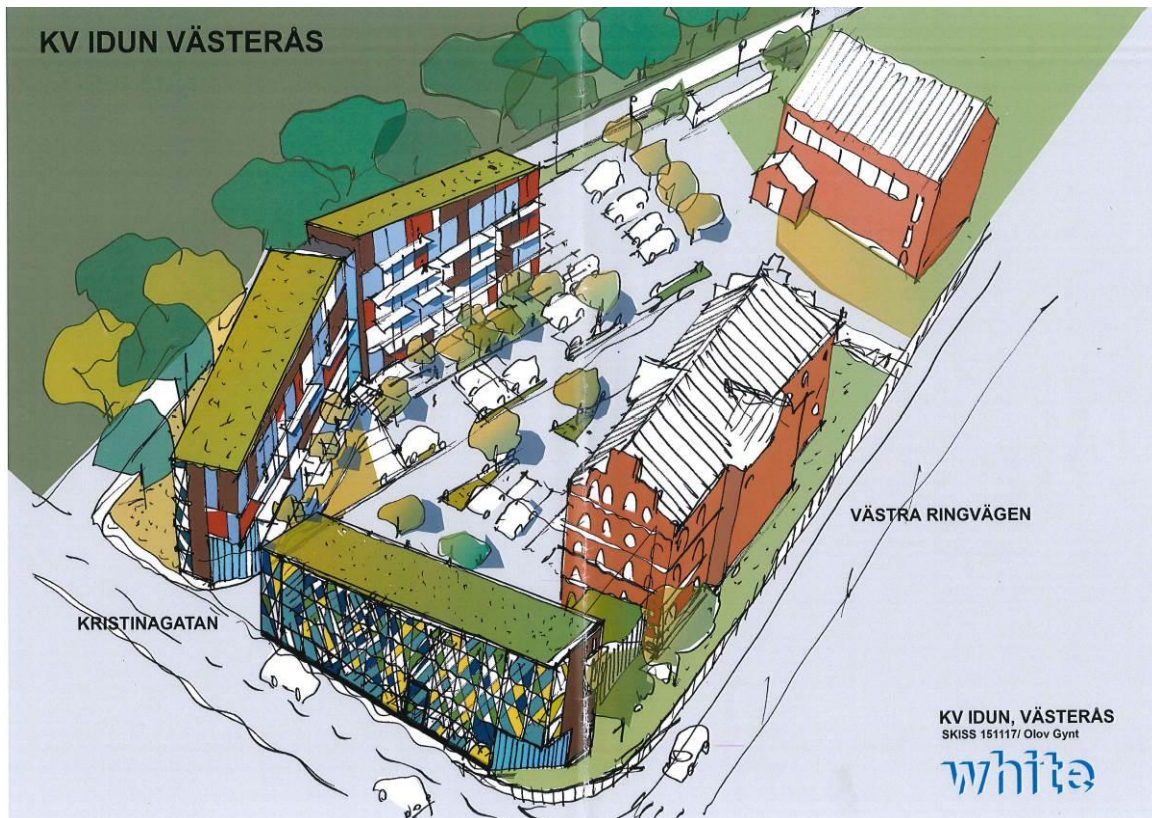

Bild 5 Arkitektförslag 2, Idun. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås.

Nollalternativet, d.v.s. en situation utan att byggnation sker, innebär att nuvarande markanvändning fortsätter i samma omfattning som i nuläget.

1.3 Syfte och frågeställningar

Utredningen syftar till att genom analys visa vilken påverkan en eventuell byggnation på Idun 1 har på de kulturhistoriska värdena i den sydöstra delen av Djäkneberget.

- Hur påverkas siktlinjer emot och från Djäkneberget?
- Hur upplevs Djäkneberget från Västra Ringvägen i korsningen med Kristinagatan, före och efter byggnation?
- Hur påverkas entrén i sydost till och från Djäkneberget?
- Hur påverkas upplevelsen av parken när man är i den södra delen av parken?
- Finns det andra kulturmiljöaspekter som påverkas av en eventuell byggnation?

Frågeställningarna besvaras genom en analys av direkt och indirekt påverkan på de kulturhistoriska värdena i Djäknebergets sydöstra del.

1.4 Avgränsningar

Utredningen omfattar förslaget av nybyggnation och noll-alternativets konsekvenser avseende kulturmiljön med fokus på parkområdet Djäknebergets sydöstra del.

Utredningen analyserar endast eventuell byggnations placering som den visas i de två

arkitektförslagen respektive ett nollalternativ. Utredningen tar alltså inte upp någon alternativ placering. En jämförelse mellan de två alternativen görs heller inte tillika resonemang kring detaljer om utformning och material. Detta med anledning av att arkitektförslagen är preliminära.

Byggnaderna i fotomontagen är ungefärligt utritade utifrån de två arkitektförslagen.

1.5 Bedömningsmetodik

Analysarbetet har utgått från befintliga underlag redovisade under avsnittet *2.1 Lagstiftning och styrdokument*, arkitektförslagen och inhämtad data från fältarbete. Fältarbetet har bestått av dels fotografering från utsiktspunkter och dels okulär besiktning av det berörda området.

Påverkan och konsekvenser avseende kulturmiljön till följd av nybyggnation kan vara av två typer; *direkt* och *indirekt*. *Direkta konsekvenser* avser fysiska förändringar/påverkan på miljöer. I det här fallet berörs en skolgård och en f.d. vaktmästarbostad som planeras att rivas, vilket kan ge upphov till direkta konsekvenser på kultur- och landskapsvärden.

Bebyggelse som byggs i direkt anslutning till en allmän park kommer att vara visuellt exponerat och kan komma att ge *indirekta konsekvenser* på kulturmiljö- och landskapsvärden. Bedömning av indirekta konsekvenser på kulturmiljövärden, d.v.s. även på olika upplevda, visuella värden, är ofta komplext.

För att göra analysprocessen transparent och för att bedömningen ska grunda sig på väl underbyggda argument används en matris (Fig. 1 och 2) där *känslighet/vyns/övergripande värde* respektive *omfattning av påverkan* bedöms och kopplas samman för att se vilken betydelse påverkan har.

1.5.1 Direkta konsekvenser

I bedömningen av landskapets känslighet har tre nivåer använts; *hög*, *måttlig* och *låg*. Landskap med *hög känslighet* kan vara ett landskap med nationellt värde och/eller som skulle vara svårt att återskapa. Vidare kan landskapet ha ett högt kulturhistoriskt värde eller en stor rofylldhet som är sårbar. Landskap med *måttlig känslighet* kan ha ett regionalt värde och/eller är måttligt enkel att återskapa. Vidare kan landskapet ha ett visst kulturhistoriskt värde och/eller en måttlig grad av rofylldhet som kan komma att påverkas. Landskap med *låg känslighet* kan vara vanlig ur regional synvinkel och skulle vara enkelt att återskapa. Vidare kan landskapet sakna kulturhistoriskt värde och/eller sakna rofylldhet.

Beroende på vilken typ av landskap det gäller kan en åtgärd eller förändring ge olika stora effekter. Bedömningen av omfattning av påverkan görs i graderna *hög*, *måttlig* och *låg*. *Hög omfattning* kan innebära att nybyggnationen skulle utgöra en betydande förändring på ett landskap av nationellt intresse och/eller att förändringen är oåterkallelig. *Måttlig omfattning* kan innebära en betydande förändring på ett landskap av regionalt intresse och/eller att förändringen är långsiktig. *Låg omfattning* kan innebära en betydande förändring på ett landskap av lokalt intresse och/eller att effekterna bedöms ha relativt kortvarighet; 5-20 år.

Känslighet ↑	Hög	Måttlig	Hög	Mycket Hög
		Låg	Måttlig	Hög
	Låg	Marginell	Låg	Måttlig
		Omfattning av påverkan →		
		Låg		Hög

Fig. 1 Matris: Betydelse av direkta konsekvenser beroende på känslighet och omfattning av påverkan. Västmanlands läns museum.

1.5.2 Indirekta konsekvenser

Syftet med en visuell analys är att identifiera flertalet platser i omgivningen, med fokus från och emot Djäkneberget, där den föreslagna byggnationen kan ses för att bedöma betydelsen av denna. Ett flertal utsiktspunkter undersöktes inledningsvis och därefter valdes fyra ut. De fyra utsiktspunkterna valdes utifrån utredningens frågeställningar och för att de är betydande stråk och vyer för Djäknebergets södra del och dess kulturhistoriska värden. Platserna har också valts utifrån sin egen kulturella betydelse, till exempel en plats som är motiv för ett historiskt vykort eller en vy från en historisk gata/plats.

Vyns övergripande värde

För att förstå och tolka värdena i vyerna har vi tittat på vilka och i vilken grad kulturhistoriska värden kan upplevas från utsiktspunkten. Även om denna plats utgör den största möjligheten att förstå och inhämta kunskaper om det specifika skeendet som värdet är knutet till samt genom att titta på hur de identifierade kulturhistoriska värdena bidrar till vyns övergripande betydelse. Därefter har en bedömning i tregradig skala gjorts; *hög*, *måttlig* och *låg*.

Omfattning av påverkan

I bedömningen av omfattningen av påverkan har vi tittat på omfattningen av förändringen inom den aktuella vyn i förhållande till vyn i sig, landskapets skala samt typen av förändring, exempelvis element som skulle gå förlorade eller förlust av funktioner som är viktiga för vyn. En bedömning i tregradig skala har gjorts; *hög*, *måttlig* och *låg*.

Vyns övergripande värde ↑ Hög	Måttlig	Hög	Mycket Hög
	Låg	Måttlig	Hög
	Marginell	Låg	Måttlig
	Låg	→ Hög	
	Omfattning av påverkan		

Fig. 2 *Matris: Betydelse av indirekta konsekvenser beroende på vyns övergripande värde och omfattning av påverkan. Västmanlands läns museum.*

1.5.3 Kulturhistorisk värdering

Beskrivningar av byggnader och miljöers kulturhistoriska värden bygger på ett system som Riksantikvarieämbetet har utarbetat. Systemet bygger på olika värdekriterier som sorteras under dokumentvärden och upplevelsevärden och kompletteras med övergripande och förstärkande motiv.¹

Dokumentvärden är historiska värden som byggnaden genom sin existens berättar. Dessa historiska egenskaper delas in i *byggnadshistoriskt*, *byggnadsteknikhistoriskt*, *arkitekturhistoriskt*, *samällshistoriskt*, *socialhistoriskt*, *personhistoriskt* samt *teknik- och industrihistoriskt värde*.

Upplevelsevärdena karaktäriserar upplevelsen av byggnaden och delas in i *arkitektoniskt värde*, *konstnärligt värde*, *patina*, *miljöskapande värde*, *identitetsvärde*, *kontinuitetsvärde*, *traditionsvärde* och *symbolvärde*.

De övergripande och förstärkande motiven kompletterar värdena. Dessa motiv är *autenticitet* (äkthet och ursprunglighet), *pedagogiskt värde* (tydlighet), *kvalitet* samt *sällsynthet* och *representativitet*.

¹ Unnerbäck, R. Axel (2002). Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl. s 49ff

2 Förutsättningar kulturmiljö - kunskapsunderlag

2.1 Lagstiftning och styrdokument

2.1.1 Översiktsplan

Enligt Mårud, Skanser & Larsson klassas Djäkneberget i den tidigare översiktsplanen från 2004, *Översiktsplan för utveckling av Västerås tätort ÖP54*, som ett mycket värdefullt område som ska utvecklas och bevaras.² Parken ses som ett kulturarv som präglar staden. Området anses ha avgörande betydelse för stadens gröna struktur och får inte tas i anspråk för exploatering eller annan verksamhet som kan påverka eller försvåra dess utveckling.

I *Västerås Översiktsplan 2026 med utblick mot 2050*, som i skrivande stund remitteras för samråd men är antagen av kommunfullmäktige 2012, anges att vistelse i parker och naturområden har stor betydelse för vårt välbefinnande och att alla västeråsare ska ha tillgång till ett brett utbud av gröna områden av god kvalitet i anslutning till sin bostad, arbetsplats och skola.³ En attraktiv stadsmiljö som är hållbar och hälsosam beskrivs som både tät och grön. Till 2030 är målet att bygga cirka 40 000 nya bostäder, huvuddelen av dessa lokaliserade till Västerås tätort.⁴

2.1.2 Grönstrukturplan

I *Grönstrukturplan för Västerås tätort: rekreation – biologisk mångfald* beskrivs Djäkneberget som ett viktigt lokalt särdrag, där även Mälaren med strandområden, Svartådalen, Kyrkbacken och Hovdestalunds kyrkogård nämns. Djäkneberget pekas ut som ett kärnområde betydelsefullt för den biologiska mångfalden. Det berättas även att Djäkneberget är ett av få områden i tätorten som innehar gammal lövskog.⁵

2.1.3 Detaljplan

Gällande detaljplan för Idun 1, Dp 1493, utarbetades i syfte att ge möjlighet till avstyckning av fastigheter som kan försälas inom kvarteret.⁶ Även att ge möjlighet till alternativa användningar av marken, dvs. förutom undervisningsändamål även verksamheter och bostäder. Hela fastighetens mark förutom den befintligt bebyggda är ”prickmarkerad”, dvs. den får inte bebyggas. Byggnaderna inom fastigheten; skolbyggnaden, gymnastiksalen och vaktmästarbostaden, bevaras och skyddas genom bestämmelserna ”q1, byggnad får inte rivas” och ”q2, ändring av fasad kräver bygglov”. Hela området klassas som ”q, särskilt värdefullt område, som avses i PBL 8:13”.

---

² Mårud, Tobias, Skanser, Lisa & Larsson, Birgitta (2014). Djäkneberget: en historisk stadspark i Västerås: byggnadsminnesutredning : Västerås 1:201 & 1:209, Västerås kommun, Västmanland. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård, s.33.

³ Västerås översiktsplan 2026 med utblick mot 2050: antagen av kommunfullmäktige 2012-12-06. (2012). Västerås: Västerås stad, s.41.

⁴ Ibid., s. 28.

⁵ Åkerman, Gunilla (red.) (2004). Grönstrukturplan för Västerås tätort: rekreation – biologisk mångfald. Västerås: Västerås stad.

⁶ Dp 1493. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås (2002).

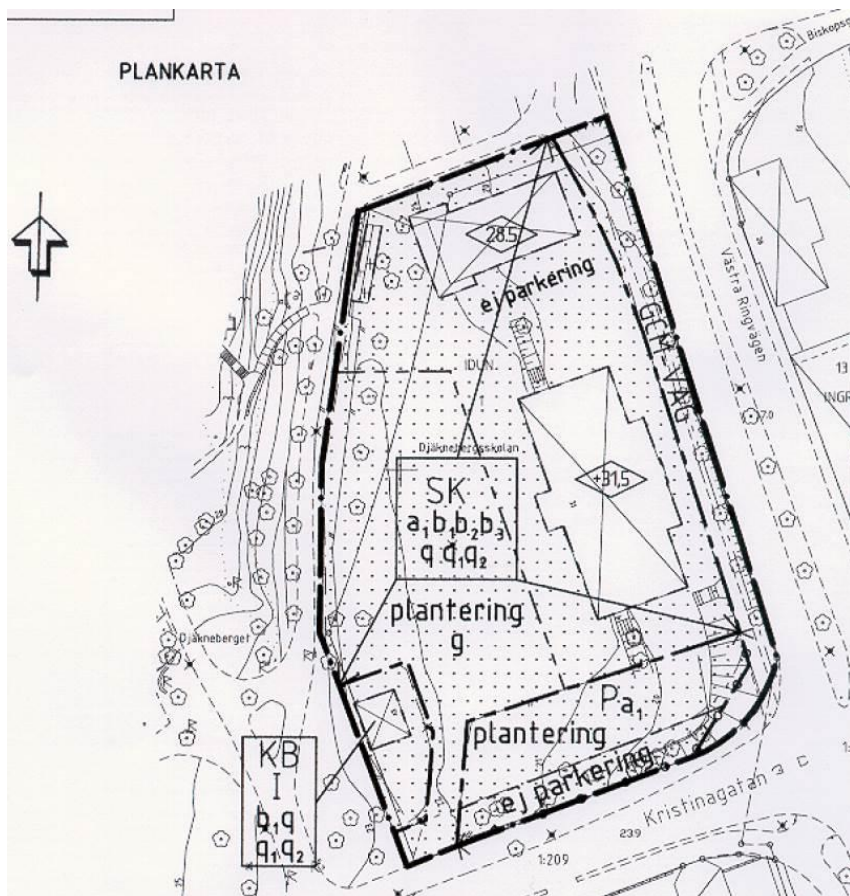

Bild 6 Gällande detaljplan för Idun 1 från 2002, Dp 1493. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås.

2.1.4 Riksintresse

1996-08-27 beslutade Riksantikvarieämbetet om att utse Västerås [U 24] som riksintresse för kulturmiljövården. Hanteringen av riksintressen regleras i Miljöbalkens 3 kap. 6 § som fastslår att områdena ska skyddas mot ingrepp eller åtgärder som kan medföra påtaglig skada.

Uttryck för riksintresset:

Slotts- och domkyrkoområdena och kvarvarande medeltida gatusträckningar utmed Svartån samt området Kyrkbacken med sin småskaliga träbebyggelse och regelbundna planstruktur som skiljer sig från det övriga under 1600- och 1700-talet framvuxna gatunätet.

Institutionsbyggnader och annan bebyggelse som hör samman med funktionen som förvaltningsstad. Industri- och bostadsbebyggelse från 1900-talets början samt parkzonen vid järnvägen.

Länsstyrelsen tillsammans med Västerås kommun håller på att se över en omformulering av riksintresset. 2004 tog Länsstyrelsen Västmanland fram en precisering och tolkning av del av riksintresset, *Industrialismens samhällsbyggande i Västerås stad – från 1800-talets slut till 1900-talets början*.⁷ Preciseringen är ännu inte beslutat om. I utredningen tas Djäkneberget

⁷ Ahlberg, Anna (1999). *Industrialismens samhällsbyggande i Västerås stad: från 1800-talets slut till 1900-talets början* : precisering och tolkning av del av riksintresset utifrån motivering och värde-text enligt beslut av Riksantikvarieämbetet 1996-08-27. Västerås: Länsstyrelsen i Västmanlands län, Kulturmiljöenheten

upp. Djäkneberget identifieras där som en av de väsentligaste parkerna vid uppbyggandet av staden. Parken finns beskriven som ett område i kunskapsunderlaget *Karaktärisering av centrala bebyggelseområden i Västerås – inför revidering av riksintresset Västerås stad [U4]*.⁸

2.1.5 Byggnadsminnesutredning

Redan 2002 väcktes frågan om byggnadsminne beträffande Djäkneberget, Vattentornet och Vattenborgen. Länsstyrelsen gjorde bedömningen att Vattentornet och Vattenborgen hade ett mycket högt kulturhistoriskt värde som ansågs uppfylla kravet för en byggnadsminnesförklaring. Ansökan avslogs dock med anledning att kommunen som ägare av marken var emot en byggnadsminnesförklaring. 2014 genomförde *Stiftelsen Kulturmiljövård* en byggnadsminnesutredning beträffande Djäkneberget; parkområdet med monument, stigsystem och byggnader. I byggnadsminnesutredningen beskrivs Djäknebergets kulturhistoriska värden i en sammanfattande text som följer.

Djäkneberget är en unik park med mycket höga kulturhistoriska värden. Det är en av de tidigaste representanterna i Sverige för den offentliga, naturalistiska parken. Dess ursprungliga utformning är till stor del intakt vilket gör att det parkhistoriska värdet förstärks av såväl det pedagogiska värdet som av autenticiteten och patinan. Parkens tillkomst och utformning är inte endast ett parkhistoriskt värde utan återspeglar samhällsklimatet och de liberala strömningar som fanns under mitten och andra hälften av 1800-talet. Både samhällshistoriska och socialhistoriska värden är knutna till parken och dess tillkomst. Parkens bevarade utformning med gångvägar, vegetation, monument, stenkänkarna, sittgrupperna och inskriptionerna är dock det som gör Djäkneberget unikt. Ingen annan park i Sverige, eller i Norden, kan uppvisa något liknande. Stenarna och texterna lyfter även fram personen bakom parken på ett sätt som den i sig knappast skulle ha gjort, vilket även ger ett personhistoriskt värde. Redan innan Sam Lidman gestaltade parken för ca 150 år sedan fanns en tradition av valborgsfirande på berget, den traditionen lever kvar tillsammans med traditioner som tillkommit efter parkens tillkomst. De flesta av stadens invånare har en stark relation till Djäkneberget, det är en plats av vikt för Västerås och dess invånare, en grön oas som höjer sig över staden, men det är också en unik parkmiljö av stor betydelse i ett nationellt perspektiv.⁹

Länsstyrelsen har ännu inte fattat beslut i ärendet om att byggnadsminnesförklara Djäkneberget.

2.1.6 Bevarandeprogram

I *Bevarandeprogram Västerås stadsbebyggelse* har Djäkneberget, inkluderat Idun 1 klassats som ”Miljöhänsynsområde”, vilket bedöms vara miljöer allmänt uppskattade av kommunens invånare.¹⁰ Det anges i programmet att ”parkens karaktär är unik för Norden och kräver anpassning till sin stil vid eventuell komplettering med byggnad eller anläggning”. Vattentornet i Djäkneberget klassas som ”byggnad av större kulturhistoriskt eller konstnärligt värde som inte får förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet”. Skolbyggnaden och gymnastiksalen i Idun 1 klassas i bevarandeprogrammet som ”kulturhistoriskt intressanta byggnader som bör bevaras”.

⁸ Bäckman, Sara och Ehrlon, Fredrik (2013). *Karaktärisering av centrala bebyggelseområden i Västerås – inför revidering av riksintresset Västerås stad U4*. Västerås: Västmanlands läns museum.

⁹ Mårud, Tobias, Skanser, Lisa & Larsson, Birgitta (2014). *Djäkneberget: en historisk stadspark i Västerås : byggnadsminnesutredning : Västerås 1:201 & 1:209*, Västerås kommun, Västmanland. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård, s. 38.

¹⁰ *Bevarandeprogram: Västerås stadsbebyggelse*. (1985). Västerås: Stadsbyggnadskontoret, s. 55.

2.2 Historik och kulturhistoriska värden

I avsnittet redovisas i korthet historik och kulturhistoriska värden beträffande bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget, fastigheten Idun 1 och Djäkneberget.

2.2.1 Bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget - historik

I folkmun är Djäkneberget en benämning för ett större område än enbart parken, som alltså inkluderar bebyggelse runt omkring parken.

Bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget kallas Västermalm. Västermalm benämndes tidigare Almelund och var en arbetarstadsdel med bebyggelse från 1900/10-talet. Under tidigt 1900-tal var bostadsbristen stor i Västerås. Industriernas betydande framgångar krävde arbetskraft och inflyttningen till staden var därför kraftig. Flera bostadsbolag bildades, vilka byggde mindre bostäder på 1-2 rum och kök. Det visade sig att det även var brist på större lägenheter för tjänstemannafamiljer samt affärslokaler.

I närliggande kvarteret Helvetet, uppfördes byggnader inom fastighet Kalla 2 år 1905 i formspråket jugendstil. Inom Kalla 3 uppfördes 1919 en byggnad med slätputsade fasader, rusticerad bottenvåning, lisener och hörnkedjor i 20-talsklassicism. Kalla 4 bebyggdes 1936 i funktionalistisk stil. Det före detta tingshuset som ligger längre ner mot centrum på Kristinagatan uppfördes 1897 i eklektisk stil. Inslag av senare uppförd bebyggelse finns även i närheten av Djäkneberget, *Vår Frus katolska kyrka* i modernistisk stil som ligger mitt emot Idun 1.

2.2.2 Bebyggelsemiljön söder om Djäkneberget - kulturhistoriska värden

Merparten av byggnaderna som ligger i närhet till Djäknebergets södra del är uppförd kring sekelskiftet 1900. Byggnaderna är till stor del putsade och uppförda i 2-3 våningar över brutet sadeltak. Bebyggelsen är rikt artikulerad med burspråk och entrépartier m.m. Husen bildar en front mot gatan. Byggnaderna är uppförda i stilarna eklekticism, jugendstil och 20-talsklassicism och ger på så sätt en pedagogisk bild av hur stilarna skiftade i en omvälvande samhällstid under decennierna kring sekelskiftet 1900. Ett fåtal inslag av senare bebyggelse finns. Bebyggelsemiljön, även inkluderat parken Djäkneberget, utgör en sammanhållen bebyggelsemiljö med tillkomsttid kring sekelskiftet 1900. Miljön ger därför goda möjligheter till förståelse av det sammanhang de härrör från, ett skeende då industrierna hade stor framgång i Västerås och som medförde inflyttning och uppförandet av bostadsbebyggelse.

- *Miljöskapande och kontinuitetsvärde;* Bebyggelsemiljön har likartade egenskaper beträffande material, kulör, höjd och kvartersstruktur samt tillkom kring sekelskiftet 1900 och utgör därför en sammanhållen miljö.
- *Pedagogiskt värde;* Bebyggelsen representerar arkitekturstilar från slutet av 1800-talet/början av 1900-talet och berättar om hur stilarna skiftade i en omvälvande samhällstid kring 1900.
- Vissa byggnader erhåller individuella värden, exempelvis *arkitektoniska värden*.

Bild 7 Vykort över Djäknebergsskolan med skolgård runt omkring samt gymnastikbyggnad och vaktmästarbostad. Flygfoto, årtal okänt, Västmanlands läns museums arkiv.

2.2.3 Djäknebergsskolan – historik

På grund av behov av ytterligare skollokaler beslutades 1891 att en ny skolbyggnad skulle uppföras i byggnadskvarteret XXV enligt 1878 års stadsplan. Huvudbyggnaden ritades av Viktor Adler, rektor vid Tekniska Skolan i Stockholm och uppfördes 1893-94. Adler var en av Erik Hahrs lärare. Inledningsvis var tanken att byggnaden skulle rymma nyheter som centraluppvärmning, modern ventilation och en enkel badanläggning. Däremot inreddes aldrig badanläggningen av kostnadsskäl.

1910 beslöt stadsfullmäktige att uppföra en vaktmästarbostad på skolans tomt, vilken ritades av Erik Hahr. 1919 tog stadsfullmäktige beslut om att uppföra ett gymnastikhus innehållande gymnastiksal, slöjdsalar och toalettavdelning. Gymnastikhuset ritades 1920 av Erik Hahr i en nyklassicistisk stil.¹¹

Någon gång har skolbyggnadens gavlar förändrats, jämför bild 10 och 11. Idag rymmer byggnaderna Västerås folkhögskola och Västerås Konstskola.

2.2.4 Djäknebergsskolan - kulturhistoriska värden

Bebyggelsemiljön inom fastigheten Idun 1 är ett gott exempel på en skolmiljö från slutet av 1800-talet/början av 1900-talet. Byggnadernas lokalisering i Västerås tillsammans med bevarad närliggande bebyggelse berättar om Västerås utveckling och växande som stad vid angiven tid. Huvudbyggnadens storlek och utformning, bevarad gårdsplan och

¹¹ Dp 1493. Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås.

vaktmästarbostad är tidstypiska och visar på den tidens tankeströmningar kring skolgång. Gymnastiksalen från 1920 visar på nya tankar kring vikten av gymnastik- och slöjdlektioner. De tre byggnaderna med olika funktioner utgör en sammanhållen miljö, vilket ökar möjligheterna för förståelse av skeendet byggnaderna härrör från.

- *Byggnadshistoriskt värde*; Byggnaderna och miljön är i helhet och i detaljer väl bevarade i karaktär, material, proportioner och byggnadsdetaljer.
- *Socialhistoriskt värde*; Bebyggelsemiljön berättar genom byggnaders storlek, tillkomna byggnader m.m. om dåtidens tankeströmningar kring skolgång.
- *Kontinuitetsvärde*; Bebyggelsemiljön har sedan dess tillkomst använts som skolmiljö.
- *Miljöskapande värde*; Bebyggelsemiljön är en del av en sammanhållen miljö med byggnader och park tillkomna under slutet av 1800-talet/början av 1900-talet.
- *Personhistoriskt värde/arkitekturhistoriskt värde*; Vaktmästarbostaden och gymnastikhuset är ritade av Erik Hahr som räknas som en betydelsefull arkitekt för Västerås. Viktor Adler var en känd arkitekt ur ett nationellt perspektiv.
- *Arkitektoniskt värde*; Skolbyggnaden är uppförd i en arkitekturstil, eklektisk stil, som är relativt ovanlig i Västerås.
- Byggnaderna och området bedöms i detaljplanen som särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt (PBL kap. 8 § 13) och får inte förvanskas.

Bild 8 Vykort över Kristinagatan, Djäkneberget till vänster. Årtal okänt, Västmanlands läns museums arkiv.

2.2.5 Djäkneberget - historik

Djäknarna, dvs. eleverna vid stadens gymnasium, firade traditionellt valborgsmässoafton på berget troligen redan på 1700-talet, vilket namnet Djäkneberget härstammar ifrån. Traditionen fick ett slut på 1830-talet efter att två djäknar omkommit vid tillverkning av fyverkeripjäser

men traditionen upptogs i början av 1900-talet.

Under ledning av Sam Lidman omvandlades det kala Djäkneberget 1862-95 till en övningsplats för Västerås frivilliga skarpskytteförening och till promenad- och samlingsplats för Västerås innevånare. Parkens geografiska avgränsning var något mindre än dagens. Omvandlingen omfattade en mängd stenarbeten, byggande av en nu delvis raserad stenmur mot Djäknebergsgatan samt anläggande av terrasser, vägar, stigar och små paviljonger med eller utan tak. Ek, bok, björk, al, alm och andra trädarter planterades. Sam Lidman gjorde inskriptioner med verser och tänkespråk i stenhällar och ditflyttade stenar i avsikt att leda människan till ”moralisk fostran i gudsfruktan och fosterlandskärlek”. 1863-1867 ledde Sam Lidman övningar för Skarpskytteföreningen samt gymnastik och vapenövningar för djäkarna i parken.

1865 såldes Djäkneberget av B.A. Schenström till A.T. Sundin och 1866 donerade Sundin Djäkneberget till Västerås Skarpskyttekår. 1888 drogs vattenledning på ömse sidor av Djäknebergsgatan från en pumpstation vid Svartån till två vattenreservoarer uppe på Djäkneberget. 1901 fick Västerås stad äganderätten till Djäkneberget.

Under andra halvan av 1800-talet började mindre idrottsklubbar arrangera tävlingar och träningar, Västerås första socialistiska möte ägde rum på platsen samt att högtider som valborgsmässoafton, Svenska flaggans dag och midsommar startade traditionellt firande i parken.

1932 byggdes ett vattentorn på Djäkneberget, ritat av Erik Hahr. Under mitten av 1940-talet anlades en fågelanläggning med ett flertal burar med ett 25-tal olika fågelarter i parken under ledning av Gunnar Ekberg, chef för park och fritid. Några inhägnader för fyrfotadjur anlades likaså. Förändringen krävde ingrepp i vissa monument samt att delar av muren i väster togs bort.

På 1970-talet gjordes genomgripande vård- och underhållsarbeten samt vissa förändringar i parken. Fågelburarna minskades ned och de fyrfota djuren flyttades till Vallby friluftsmuseum. Gallringsarbeten, ifyllning av inskriptioner och reparation av skadade stenar skedde, minigolfbana anlades samt att lekplatsen flyttades till andra sidan slätten. 1982 anlades en ny gräsmatta på planen. 1995-96 uppfördes en ny restaurang på Djäkneberget.^{12 13}

---

¹² Mårud, Tobias, Skanser, Lisa & Larsson, Birgitta (2014). Djäkneberget: en historisk stadspark i Västerås : byggnadsminnesutredning : Västerås 1:201 & 1:209, Västerås kommun, Västmanland. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård.

¹³ Boman, Åke (1973). Djäkneberget i Västerås och Sam Lidman. Västerås: VLT-press förl.

Bild 9 Vikingaskipp i karnevalståg, Barnens dag-firande på Djäkneberget 1909. Djäknebergsskolan i bakgrunden. Västmanlands läns museums arkiv.

2.2.6 Djäkneberget - kulturhistoriska värden

- *Parkhistoriskt värde*; Djäkneberget är en god representant för parkidealet som började göra sig gällande i Sverige under mitten av 1800-talet; naturalistiska parker med den nordiska naturen som utgångspunkt. Parken är till stor del intakt bland annat med det funktionella sammanhanget mellan olika kvarter och stigsystemets utformning och dess skapande av siktlinjer.
- *Samhällshistoriskt värde*; Djäkneberget är ett bra exempel på en tidstypisk satsning på medborgarnas vardagliga välfärd och speglar samhällsklimatet vid tiden för anläggandet.
- *Socialhistoriskt värde*; Parken var tänkt som en plats för alla medborgare, en plats för rekreation, idrott och välmående men visar också på borgerskapets vilja att skapa en estrad och mötesplats för sig själva.
- *Personhistoriskt värde*; Djäkneberget berättar om en mans vision och verk, belyser Sam Lindmans personlighet som kom att göra avtryck såväl regionalt som nationellt.
- *Arkitektoniskt värde*; Parkens utformning med gångvägar, vegetation, monument, inskriptioner och stenbänkar medvetet utnyttjade i topografin, utgör tillsammans ett värde för den arkitektoniska upplevelsen. Stigsystemets utseende och fysiska konstruktion utgör en viktig del i uppfattningen av parkens utformning.
- *Konstnärligt värde*; Stenarna, inskriptionerna, templet, stigarnas uppbyggnad och planeringen av vegetationen har en konstnärlig tanke bakom sig. Sett tillsammans utgör elementen en miljö med betydande konstnärligt värde.
- *Miljöskapande värde*; Parken utgör ett betydelsefullt ströv- och rekreationsområde med mycket högt miljöskapande värde. Djäkneberget är även väl synlig från stora delar av innerstaden.

- *Identitetsvärde*; Djäkneberget är en viktig plats för många Västeråsbor och nyttjas som offentlig plats exempelvis som strövområde av skolor och dagis, för socialt umgänge, som lekplats, för motion eller för firande av högtider.
- *Traditionsvärde*; Parken är en av Västerås äldsta offentliga parker som bär en betydande del av flera folkliga traditioner.
- *Symbolvärde*; Djäkneberget är ett av de mest kända områdena eller objekten i Västerås, även internationellt.
- *Kontinuitetsvärde*; Parken har funnits på platsen sedan 1860-talet och lever till stor del kvar i den utformning som den skapades i.
- *Kvalitet, autenticitet, pedagogiskt värde och sällsynthet* utgör förstärkande och övergripande motiv.¹⁴

Under rubriken 2.1.5 *Byggnadsminnesutredning* finns även en beskrivning hämtad från byggnadsminnesutredningen som sammanfattar Djäknebergets kulturhistoriska värden.

---

¹⁴ Mårud, Tobias, Skanser, Lisa & Larsson, Birgitta (2014). Djäkneberget: en historisk stadspark i Västerås : byggnadsminnesutredning : Västerås 1:201 & 1:209, Västerås kommun, Västmanland. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård, s. 35-38.

Bild 10 Djäknebergsskolan kring 1900 sett från Djäkneberget. Fotograf Wilhelm Petersén. Västmanlands läns museums arkiv.

Bild 11 Djäknebergsskolan sett från en utsiktsplats i Djäknebergets södra del, samma vy som bild 10. Bild id: Vlm-kmvEK-586

3 Analys

I avsnittet redovisas påverkan, i form av direkta och indirekta konsekvenser, på Djäknebergets kulturhistoriska värden till följd av en eventuell byggnation inom fastighet Idun 1. Mot påverkan av eventuell byggnation ställs ett nollalternativ, det vill säga att ingen byggnation sker.

3.1 Direkta konsekvenser

3.1.1 Förslag på byggnation, Idun 1

Vad tillkommer och vad försvinner?

Att bygga flerbostadshus i Idun 1 innebär att parkeringsyta och den f.d. vaktmästarbostaden försvinner och bostäder tillkommer. Utrymmet som idag utgör parkeringsyta, som bildas mellan nuvarande byggnader i kvarteret Idun och parkområdet Djäkneberget, kan sägas vara ett slags övergångsrum som genom att det inte är bebyggt gör att parkområdet kan exponeras från längre håll och upplevas med en mer rofylld känsla. Detta utrymme skulle med föreslagna byggnation att försvinna.

Påverkan och konsekvenser

- Bebyggelsen förtätas.
- Privat sfär i den offentliga sfären.
- Öppet rum/övergång från stadslandskap till parkområde bebyggs/stängs.
- Äldre träd i Djäkneparken kan behövas att tas ned.
- Nya material, husform, arkitekturstil, tidsperiod och karaktär tillkommer.
- Den sammanhållna årsringen, inkluderat byggnader i närliggande område och Djäknebergsparken, från kring sekelskiftet 1900 bryts.
- Byggnad som i detaljplanen anges "får inte rivas" rivs. Om kommunen själva inte följer detaljplanens bestämmelser minskar allmänhetens tilltro till systemet.
- Område som enligt detaljplanen inte får byggas bebyggs.

Känslighet

Idun 1 bedöms vara en miljö med MÅTTLIG känslighet för fysisk förändring med anledning av att både området och byggnaderna i detaljplanen anges skyddsvärda enligt PBL 8 kap. § 13, men är inte av nationellt intresse. Idun 1 har använts som mark för skolbyggnader och skolgård sedan skolan uppfördes i slutet av 1800-talet och har därmed bl.a. ett *kontinuitetsvärde*. Fastigheten gränsar till Djäkneberget som är under byggnadsminnesutredning och anges ha höga kulturhistoriska värden i kunskapsunderlag och översiktsplan. Djäkneberget anges vara sällsynt ur ett nationellt perspektiv och är en del av riksintresset.

Omfattning av direkt påverkan

Den f.d. vaktmästarbostaden som med förslaget skulle rivas, är en viktig del av skolmiljön, och ger möjligheter till förståelse och kunskaper om det skeende som bebyggelsen i kvarteret härrör från, en skolmiljö från slutet av 1800-talet/början av 1900-talet. Vidare finns det stor risk att äldre större träd som växer i omedelbar närhet till vaktmästarbostaden p.g.a.

nybyggnationen skulle behöva tas ned, vilket får stora negativa konsekvenser för parkmiljön. Påverkan är långsiktig eller permanent/oåterkallelig. Nybyggnationen får direkta konsekvenser för utsiktspunkter, t.ex. att se Djäkneberget från korsningen Västra Ringvägen/Kristinagatan, vilket beskrivs mer under avsnittet ”Indirekta konsekvenser”. Omfattningen bedöms av dessa anledningar vara MÅTTLIG.

Sammanfattningsvis

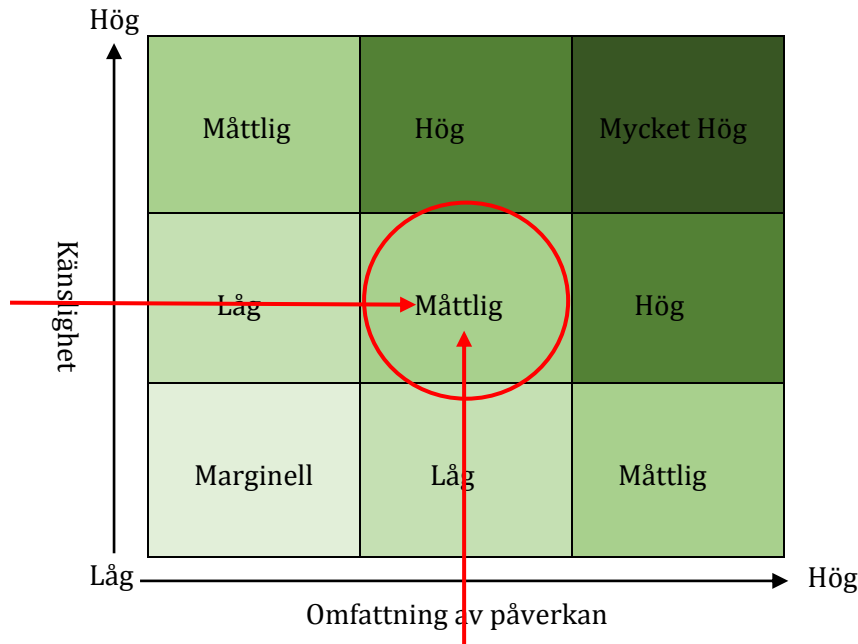

Fig. 3 Betydelse av direkta konsekvenser (känslighet och omfattning av påverkan).

3.1.2 Nollförslag

Nollalternativet, att ingen nybyggnation sker, innebär att nuvarande markanvändning fortgår som i nuläget. De kulturhistoriska värdena påverkas därför inte.

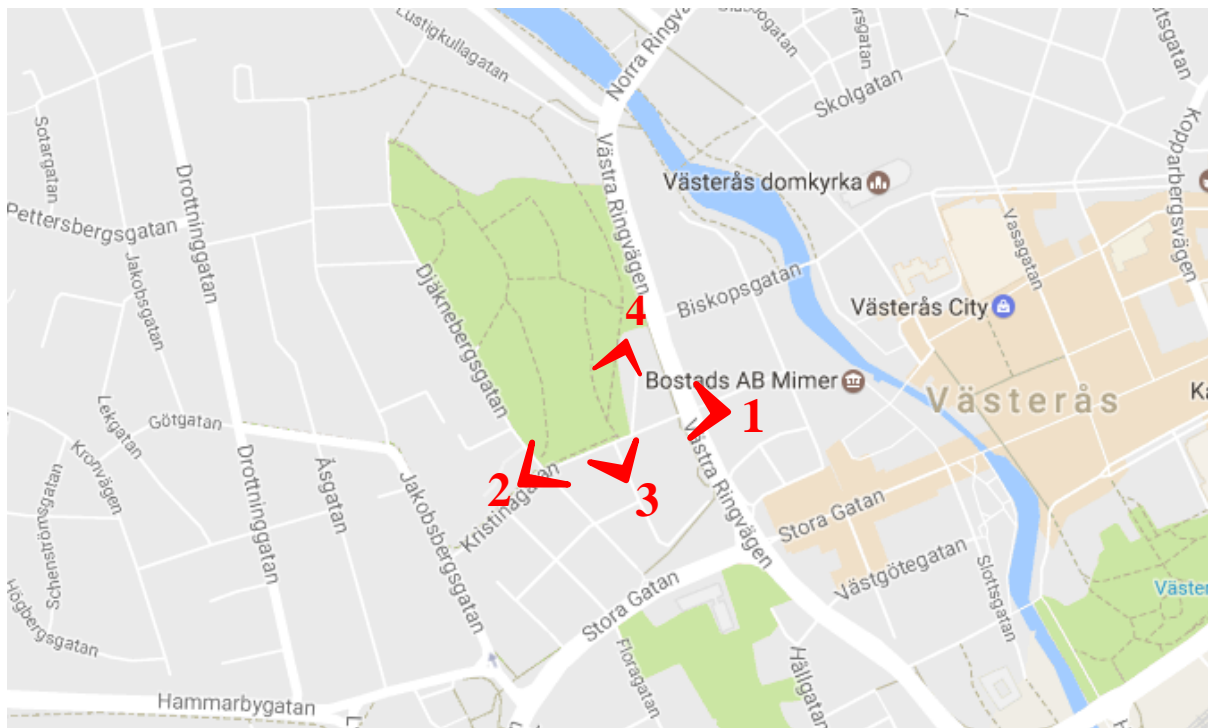
3.1.3 Sammanfattning - betydelse av direkta konsekvenser

	Förslag byggnation	Nollalternativ
Betydelse	MÅTTLIG NEGATIV	INGEN

Fig. 4 Betydelse av direkta konsekvenser.

3.2 Indirekta konsekvenser

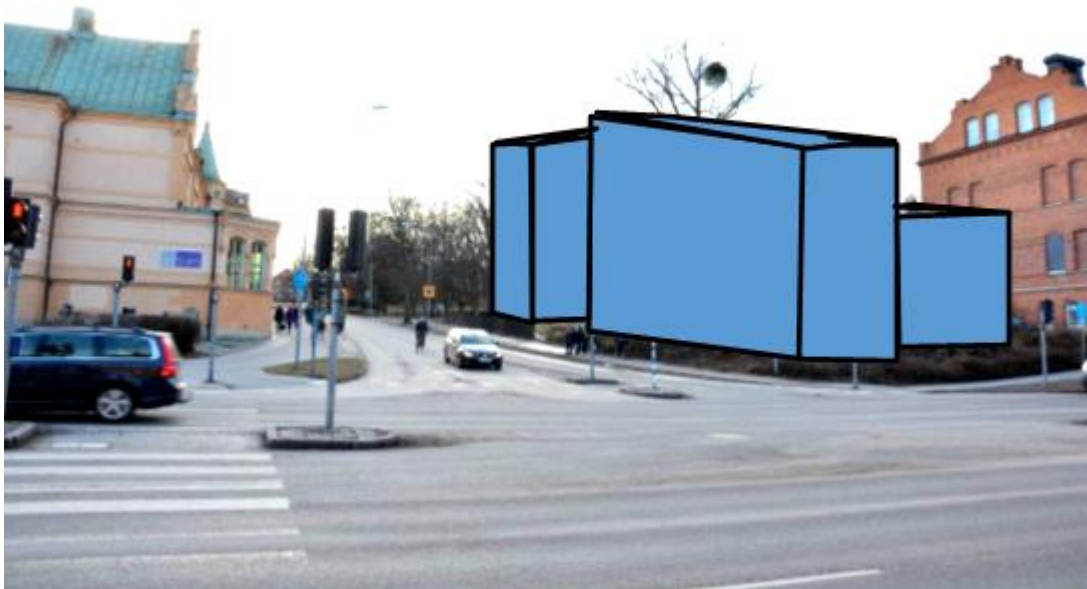
Bild 12 Fyra utsiktspunkter markerade med röd figur. Bearbetning av utdrag ur Google maps 2017.

3.2.1 Utsiktspunkt 1, Korsningen Västra Ringvägen Kristinagatan

Västra Ringvägen utgör en hårt trafikerad väg som leder runt Västerås stadskärna och förbinds med E18 i ett flertal utfarter. Kristinagatan är en gammal gatusträckning som via en mindre väg leder från Västerås centrum, via en bro över Svartån, blir till Kristinagatan som leder till Djäkneberget. I korsningen Västra Ringvägen Kristinagatan finns stoppljus. När människor tar sig från centrum till Djäkneberget eller vidare mot bostadsområden som Jakobsberg, Hammarby m.fl. passeras utsiktspunkt 1. Av dessa anledningar exponeras Djäkneberget av många personer från utsiktspunkten.

Bild 13 Korsningen Västra Ringvägen Kristinagatan. Bild id: Vlm-kmvEK-712

Bild 14 Korsningen Västra Ringvägen Kristinagatan med eventuell byggnation. Fotomontage.

Individuella värden viktiga för vyn

Djäknebergets södra del är av MÅTTLIG vikt för vyn. Djäkneberget är synligt genom att den tidigare skolgården inte är bebyggd samt genom topografin. Detta öppna obebyggda rum har en funktion som en övergång från stadslandskap till parkområde. Särskilt väl kan parkens grönska, gräsmattor med äldre träd samt det medvetna anläggandet av stigar och vegetation, upplevas från vyn, vilket har ett *miljöskapande* och *konstnärligt* värde. Att Djäkneberget är exponerat från denna väl tillträdda vypunkt kan ha del i *identitetsvärdet*, *traditionsvärdet* och *symbolvärdet* som en viktig och känd plats för Västeråsborna och besökare.

Vattentornet som syns placerat på Djäkneberget anses av LÅG vikt för vyn då den bedöms som en särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap. § 13, men under lövrik tid delvis kan vara skymd av Djäknebergets växtlighet.

Skolbyggnaden anses vara av MÅTTLIG vikt eftersom den är en betydande del av vyn, men inte av nationellt intresse.

Det f.d. tingshuset anses vara av MÅTTLIG vikt då den är en viktig karaktärsbyggnad som en förvaltningsbyggnad men att det finnas bättre utsiktspunkter att se byggnaden.

Väg- och gatusträckningarna anses vara av LÅG vikt eftersom de är har ett stort fokus i vyn och besitter vissa kulturhistoriska värden.

Vyns övergripande värde

Elementen som beskrivs ovan har alla ett individuellt värde och känslighet i hur en eventuell nybyggnation skulle påverka deras förhållande till stadsbilden. Av de beskrivna elementen är det Djäknebergets kulturhistoriska värden som skulle påverkas mest av en nybyggnation, vilket också är fokus för den här utredningen.

Vyn är skattad som MÅTTLIGT VÄRDE eftersom det är från denna vy som man upplever Djäkneberget bäst på långt håll från centrum, från stora väg- och gatusträckningar samt att en av Djäknebergets huvudentréer ligger i vyn. Dessutom finns andra karaktärsbyggnader representerade i vyn.

Omfattning av påverkan Nybyggnation

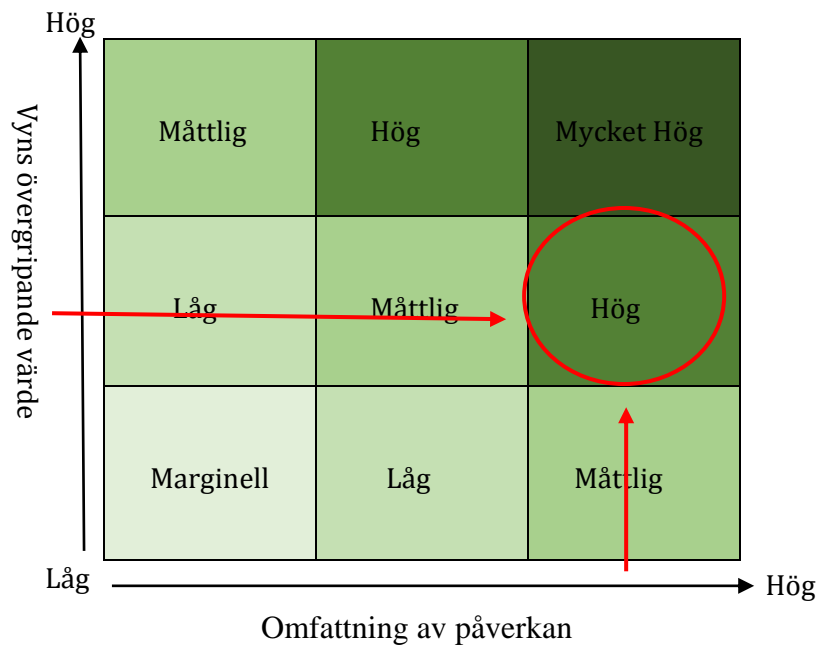
Den eventuella byggnationen får placeringen framför Djäkneberget och skymmer därmed med sina 4 – 5 våningar en stor del av parkens grönska och stigar. I Djäknebergets *miljöskapande värde* finns angivet att den är ”väl synlig från stora delar av innerstaden”, vilket alltså nybyggnationen till stor del påverkar negativt. Även Djäknebergets *identitetsvärde*, *traditionsvärde* och *symbolvärde* skulle kunna påverkas negativt av att parken från vyn till stor del blir skymd.

Funktionen som övergång från stadslandskap till parkområde skulle i och med en byggnation att försvinna. Huskropparna kommer att skärma av kontakten mellan stadsrum och parkområdet. Djäknebergets övriga kulturhistoriska värden bedöms inte påverkas i stor utsträckning. En annan placering av byggnaderna hade kunnat förminska den negativa påverkan något.

Sammantaget konstateras omfattningen av påverkan av Djäknebergets kulturhistoriska värden

vara HÖG.

Sammanfattningsvis

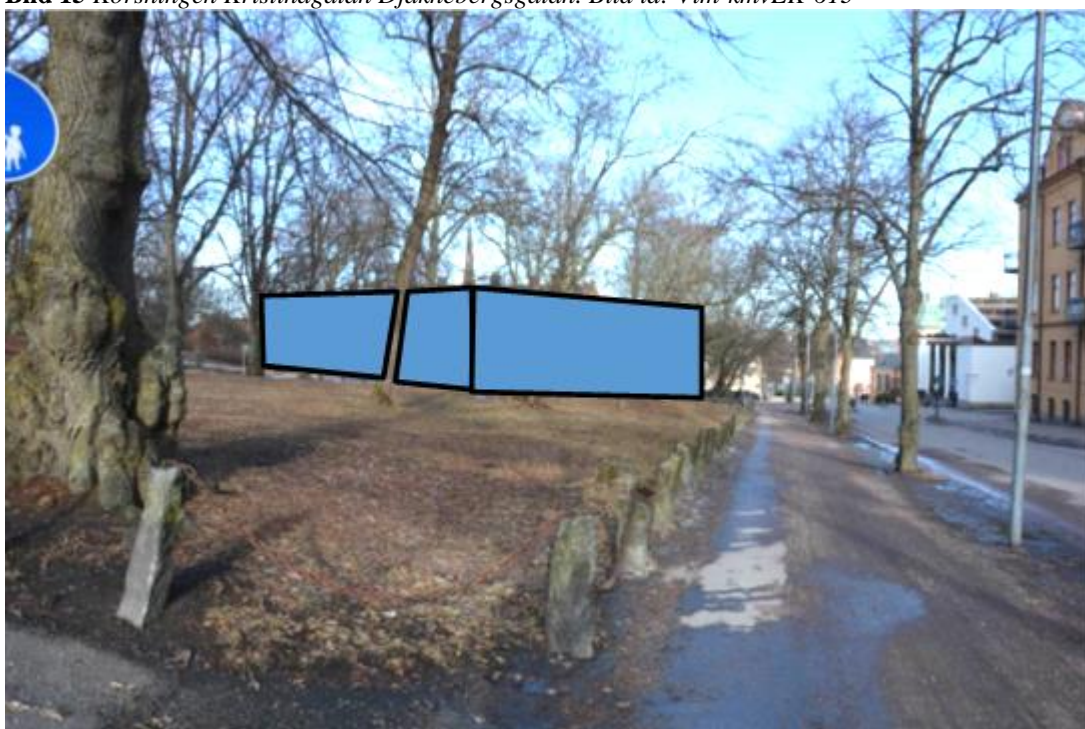
Fig. 5 Betydelse av indirekta konsekvenser (vyns övergripande värde och omfattning av påverkan), Utsiktspunkt 1.

3.2.2 Utsiktspunkt 2, Korsningen Kristinagatan Djäknebergsgatan

Vyn ger utblick över Djäknebergets södra del och skolbyggnader i Idun 1, närliggande bostadsbebyggelse samt Västerås centrum med karaktärsbyggnader som Domkyrkan och Skrapan. Utsiktspunkten är även del av ett betydande stråk mellan områden i västra Västerås och centrum. Södra delen av Djäkneberget anses vara en betydande del av Djäkneberget med anledningar som närmare beskrivs under rubriken *Utsiktspunkt 3*. I södra delen av Djäkneberget finns äldre träd, gräsytor, monument, utsiktsplatser, buskar samt stig- och gångvägar.

Bild 15 Korsningen Kristinagatan Djäknebergsgatan. Bild id: Vlm-kmvEK-613

Bild 16 Korsningen Kristinagatan Djäknebergsgatan med eventuell byggnation. Fotomontage.

Individuella värden viktiga för vyn

Djäknebergets södra del bedöms vara av HÖG vikt för vyn genom att parken är en del av riksintresset och att många av parkens kulturhistoriska värden, främst *parkhistoriskt*-, *socialhistoriskt*-, *personhistoriskt*- och *arkitektoniskt värde* kan upplevas från vyn. Parkens grönska och äldre träd, stigsystem, stenar, bänkar och staty av Sam Lidman kan ses och upplevas här. Parkens koppling och närhet till staden som även är en del av vyn berör parkens *identitetsvärde*, *traditionsvärde* och *symbolvärde* som ett känt område och viktig plats för Västeråsbor.

Skolbyggnaden anses vara av HÖG vikt då den p.g.a. väg- och gatusträckningarna och den traditionella uppfattningen om rätvinkliga kvarter gör att skolbyggnaden kan upplevas vara en del av parken. Även med anledning av att skolan och parkeringen kan ses som en halvoffentlig miljö, att byggnaderna är samtida med parkens tillkomsttid samt att området och byggnaderna bedöms som särskilt värdefulla enligt PBL 8 kap. § 13. Dessutom har byggnadernas funktion en tydlig koppling till Djäkneberget. Djäkarna, stadens gymnasister, använde troligen redan på 1700-talet parken som plats för valborgsfirande samt att gymnastikövningar och skolutflykter m.m. traditionellt har förlagts i parken. Grönska kan vid lövtid skymma skolbyggnaderna till viss del.

Domkyrkan anses vara av LÅG vikt eftersom parkens grönska under en del av året kan skymma kyrkan och att det finns bättre utsiktspunkter där man kan se domkyrkan.

Vyns övergripande värde

Den södra delen av Djäkneberget med dess beskrivna egenskaper och värden dominerar vyn. Skolbyggnaden ger värde till vyn och förstärker Djäknebergets kulturhistoriska värden p.g.a. ovan nämnda anledningar. Karaktärsbyggnader som Domkyrkan och Skrapan samt övrig bebyggelse i Västerås centrum ger parken en samhörighet med staden, dvs. dess *identitetsvärde* som en viktig plats för Västeråsborna stärks.

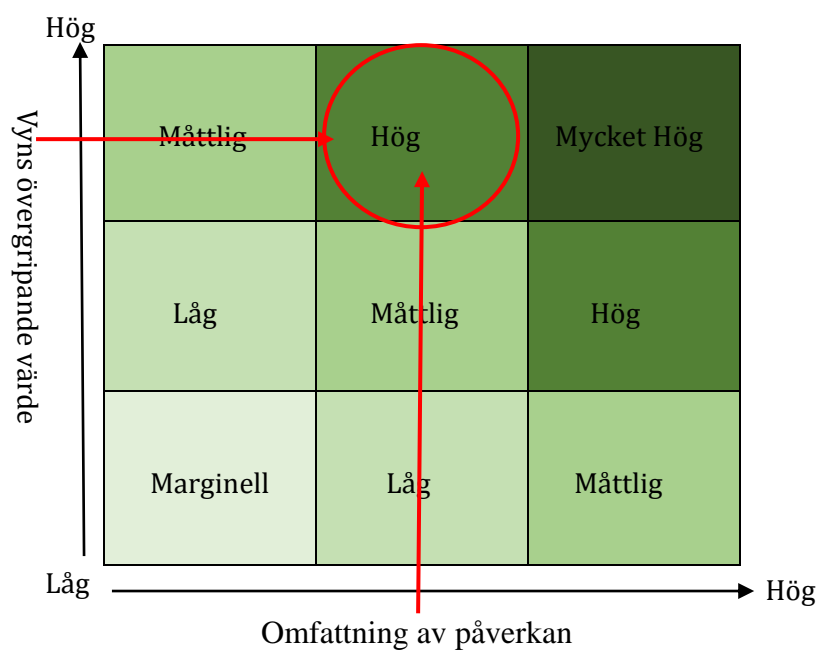
Vyns övergripande värde bedöms vara av HÖG vikt.

Omfattning av påverkan Nybyggnation

Södra delen av Djäkneberget påverkas negativt i avseende att skolbyggnaden kommer att skymmas av nybyggnationen, vilken som skolinstitution har en historisk koppling till parken. Kopplingen till staden i form av vy mot karaktärsbyggnaden Domkyrkan samt övrig bebyggelse kommer likaså att i huvudsak skymmas av de nya bostadshusen och alltså ha en negativ påverkan. Den rofyllda plats som parken har genom det obebyggda utrymmet ”stängs och fylls” genom nybyggnationen. Upplevelsen av att vistas i Djäkneberget södra del kan därmed påverkas negativt. Stråket, som är en del av vyn, är en betydande kontakt mellan staden och Djäkneberget, vilken kan komma att påverkas negativt genom att entrén blir mindre synlig.

Omfattningen av påverkan bedöms som MÅTTLIG NEGATIV.

Sammanfattningsvis

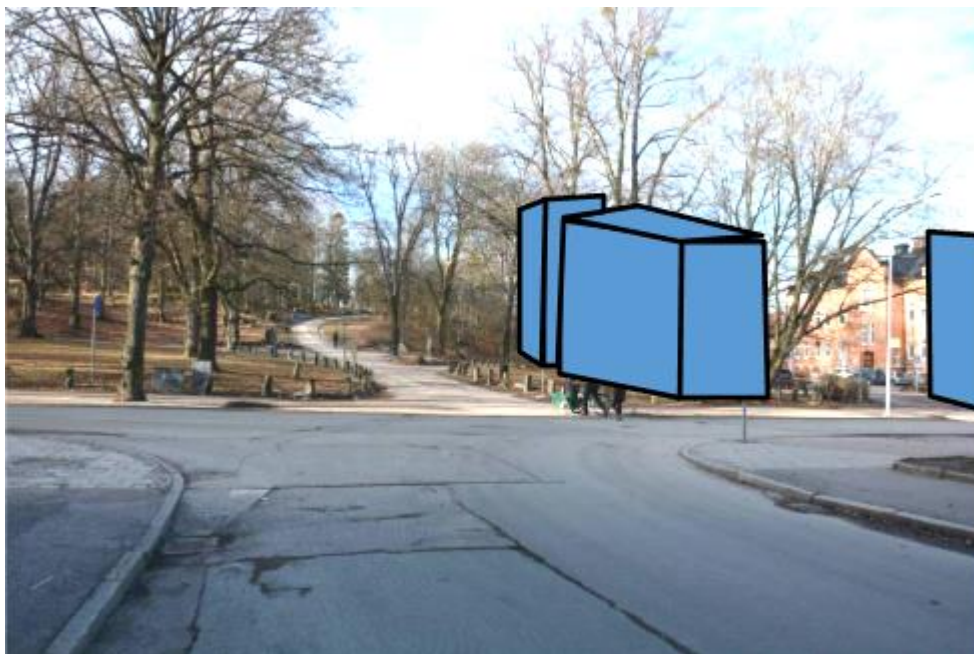
Fig. 6 Betydelse av indirekta konsekvenser(vyns övergripande värde och omfattning av påverkan), Utsiktspunkt 2.

3.2.3 Utsiktspunkt 3, Södra entrén Djäkneberget

Vyn ger en utblick över Djäknebergets södra entré. Den södra entrén är den entré som är mest tillgänglig genom att parken intas genom en låg trottoar och att entrén ligger nära centrum och större vägar. Vidare är bergets topografi som lägst här, det finns en bred asfalterad väg som leder till den stora gräsplanen, minigolfbanan och restaurangen samt att en staty föreställande grundaren av parken finns placerad vid några bänkar i denna del av parken. Dessutom finns en asfalterad gång- och cykelväg, ett stråk som leder från centrumhållet och norrut genom parken och vidare österut, som är flitigt använd. Allt detta visar att entrén och denna del av parken är betydande och bör ge besökaren en upplevelse som stämmer överens med upplevelsen av resten av parken och ska inbjuda besökare till att gå in i parken. Lidmansgatan finns i förgrunden av vyn, Kristinagatan sträcker sig längsmed parken.

Bild 17 Södra entrén till Djäkneberget. Bild id: Vlm-kmvEK-678

Bild 18 Södra entrén till Djäkneberget med bostadshus. Fotomontage.

Individuella värden viktiga för vyn

Parkens grönska med buskar, äldre träd och gräsmattor samt stigar, monument och inhängning av stenar och kedjor är av HÖG vikt för vyn och har ett *konstnärligt-, arkitektoniskt- och miljöskapande värde*. Likaså är den bredare asfalterade gångvägen i parken, som av sin storlek och beläggning uppfattas som en huvudväg och som leder till den stora gräsmattan, restaurangen, minigolfbana m.m., av HÖG vikt. På båda sidor av gångvägen finns grönska och äldre träd, vilket är av stor vikt för upplevelsen av att promenera på gångvägen i parken. Från denna vy kan den f.d. vaktmästarbostaden uppfattas att höra till parken genom dess nära placering. Den obebyggda parkeringsplatsen ger en rymd och bidrar till den rofylldhet som en park har. Skolbyggnaden och den f.d. vaktmästarbostaden ses som en gott exempel på byggnad att utgöra fond till parken bland annat genom att den är ungefär samtida med parkens tillkomsttid. Dessa byggnader bedöms därför av MÅTTLIG vikt för vyn.

Vyns övergripande värde

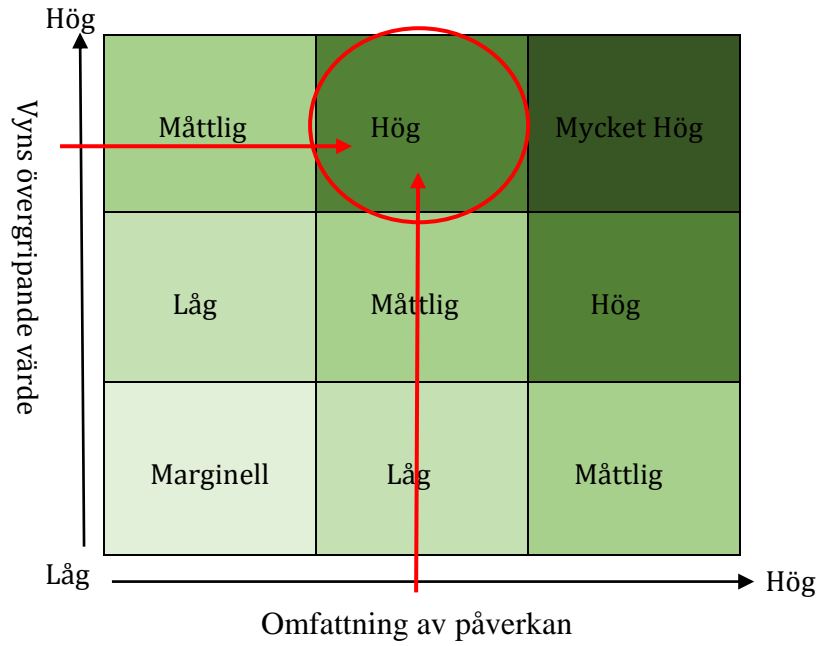
Denna vy bedöms ge goda möjligheter till att uppleva flertalet av Djäknebergets kulturhistoriska värden. Det är den vy där man bäst introduceras till Djäkneberget varav den rofyllda upplevelsen är viktig. Den breda gångvägen med dess grönska på båda sidor är en viktig del av vyn. Djäknebergets kulturhistoriska värden bidrar till vynes övergripande betydelse. Därför bedöms vynes övergripande värde av HÖG vikt.

Omfattning av påverkan Nybyggnation

Den f.d. vaktmästarbostaden och troligen äldre träd bredvid denna skulle av planförslaget ersättas av ett bostadshus, vilket påverkar Djäknebergets *parkhistoriska värde*. Den rofyllda upplevelsen av parken skulle påverkas negativt av en högre byggnad i omedelbar närhet till parken. Bostadshuset riskerar att ge parken en ”instängd känsla” och göra Djäknebergets mest använda entré mindre synlig. Omfattningen av påverkan varierar självklart beroende på hur bostadshuset skulle utformas, dvs. vilka material, kulörer, höjd, stil den skulle ha.

Den breda gångvägen med grönska på var sida om den skulle kunna upplevas som mindre solitär av det konkurrerande bostadshuset. I nuläget övergår och slutar parken genom den obebyggda parkeringsplatsen på ett naturligt och odefinitivt sätt och därmed kan parken upplevas som större, dvs. att t.ex. den f.d. vaktmästarbostaden ses som en del av parken. Med det nya bostadshuset får parken ett definitivt och abrupt slut och kan upplevas som mindre. Att parken gränsar till ett nybyggt bostadshus istället för samtida bebyggelse minskar förståelsen av det skeende som Djäkneberget härrör från, och därmed dess kulturhistoriska värden. Omfattningen av påverkan bedöms därför som MÅTTLIG.

Sammanfattningsvis

Fig. 7 Betydelse av indirekta konsekvenser (vyns övergripande värde och omfattning av påverkan), Utsiktspunkt 3.

3.2.4 Utsiktspunkt 4, Stråk genom södra Djäkneberget

Vyn ger en utblick över den f.d. vaktmästarbostaden inom Idun 1, delar av *Vår Frus katolska kyrka* i modernistisk stil, bostadshus i kvarteret Kalla och i förgrunden det stråk som leder genom Djäknebergets södra del. Många Västeråsbor nyttjar detta stråk antingen gåendes eller cyklades för att ta sig mellan centrum och Västerås västra stadsdelar.

Bild 19 Stråk genom södra Djäkneberget. Bild id: Vlm-kmvEK-647.

Bild 20 Stråk genom södra Djäkneberget med eventuell byggnation. Fotomontage.

Individuella värden viktiga för vyn

Parkens grönska med framförallt äldre träd är av HÖGT värde för vyn. I den tidigare beskrivna Grönstrukturplanen berättas att Djäkneberget är ett av få områden i tätorten som innehar äldre lövträd.¹⁵ Den f.d. vaktmästarbostaden, ritad av Erik Hahr, är en del av skolmiljön inom Idun 1 och samspelar väl med parkmiljön p.g.a. dess tillkomsttid och mindre byggnadsvolym. Den f.d. vaktmästarbostaden och skolmiljön pekas ut som särskilt värdefull enligt PBL kap. 8 § 13 samt har ett *personhistoriskt värde* eftersom Erik Hahr är en betydelsefull arkitekt ur ett lokalt perspektiv. Byggnaden har ett MÅTTLIGT värde för vyn. Bostadshuset Kalla 2, är uppfört 1905 i jugendstil pekas i Bevarandeprogrammet ut som en byggnad av större kulturhistoriskt eller konstnärligt värde som inte får förvanskas.¹⁶ Byggnaden har ett MÅTTLIGT värde. Byggnaderna är en del av en sammanhållen bebyggelsemiljö med tillkomsttid kring sekelskiftet 1900, vilken ökar möjligheten till förståelse för skeendet Djäkneberget härrör från och därmed förstärker Djäknebergets kulturhistoriska värden.

Vyns övergripande värde

Vyn ingår i ett stråk som nyttjas av många Västeråsbor och som därmed ger möjlighet att uppleva södra delen av Djäkneberget, dess egenskaper och kulturhistoriska värden, exempelvis dess *miljöskapande värde* och *konstnärliga värde*. Sammantaget är vyns övergripande värde MÅTTLIGT eftersom många av de individuella värdena som beskrivits inte är värdefulla ur ett nationellt perspektiv.

Omfattning av påverkan Nybyggnation

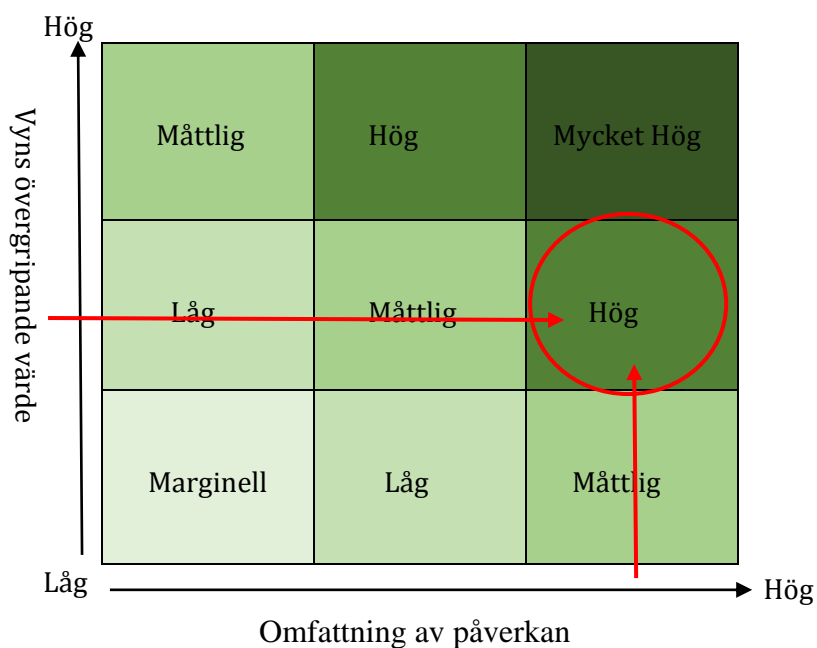
Omfattningen av påverkan som en eventuell byggnation skulle ha för utsiktspunkt 4 är HÖG. Parkens rofyllda karaktär, sammanhållna bebyggelsemiljö med tillkomst kring sekelskiftet 1900, äldre lövträd och koppling till skolmiljön skulle påverkas negativt. Som tidigare har nämnts, försvinner det öppna rummet från stadslandskap till parkområde. Den naturliga övergången genom stråket, kontakten från staden till Djäkneberget, kommer att påverkas negativt. Stråket kommer att få en ”trängd” känsla.

---

¹⁵ Åkerman, Gunilla (red.) (2004). Grönstrukturplan för Västerås tätort: rekreation – biologisk mångfald. Västerås: Västerås stad.

¹⁶ Bevarandeprogram: Västerås stadsbebyggelse. (1985). Västerås: Stadsbyggnadskontoret, s. 88.

Sammanfattningsvis

Fig. 8 Betydelse av indirekta konsekvenser (vyns övergripande värde och omfattning av påverkan), Utsiktspunkt 4.

3.2.5 Indirekt påverkan av nollförslag

Nollalternativet, att ingen nybyggnation sker, innebär att nuvarande markanvändning fortgår som i nuläget. De kulturhistoriska värdena påverkas därför inte.

3.2.6 Sammanfattning - betydelse av indirekta konsekvenser

Betydelse	Förslag byggnation	Nollalternativ
UP 1	HÖG NEGATIV	INGEN
UP 2	HÖG NEGATIV	INGEN
UP 3	HÖG NEGATIV	INGEN
UP 4	HÖG NEGATIV	INGEN
GENOMSNIITT	HÖG NEGATIV	INGEN

Fig. 9 Betydelse av indirekta konsekvenser.

4 Slutsatser

Slutsatsen är att en eventuell byggnation på Idun 1, utifrån en tregradig skala, får en hög negativ påverkan på de kulturhistoriska värdena i Djäknebergets södra del. Utredningen visar att merparten av Djäknebergets kulturhistoriska värden påverkas negativt.

- Hur påverkas siktlinjer emot och från Djäkneberget?
- Hur upplever man Djäkneberget från Västra Ringvägen i korsningen med Kristinagatan, före och efter byggnation?
- Hur påverkas entrén i sydost till och från Djäkneberget?
- Hur påverkas upplevelsen av parken när man är i den södra delen av parken?
- Finns det andra kulturmiljöaspekter som påverkas av en eventuell byggnation?

Länsmuseet anser att en byggnation skulle påverka siktlinjer till och från Djäkneberget negativt. Siktlinjer från Djäkneberget, där exempelvis skolmiljön exponeras, skulle förändras betydligt då bostadshusen skulle skymma skolbyggnaderna. Huskropparna skulle stänga kontakten mellan stadsrummet och parkområdet. Vissa karaktärsbyggnader, som Domkyrkan och det f.d. tingshuset, skulle på liknande sätt komma att bli mindre synliga från Djäkneberget.

Från korsningen Kristinagatan Västra Ringvägen kan man i nuläget se och uppleva Djäkneberget, men en byggnation skulle medföra att Djäkneberget till stor del skulle skymmas. Detta riskerar att ha en negativ inverkan på Djäknebergets *miljöskapande värde*, *symbolvärde* och *identitetsvärde*.

Entrén i sydost riskerar med en nybyggnation att få en ”instängd känsla”, eftersom att parkeringsplatsen inom Idun 1, som idag är obebyggt, blir bebyggt och att en privat sfär tar plats i den offentliga. Därmed skulle den rofyllda känsla som en park har att störas. Entrén skulle även bli mindre synlig från framförallt centrumhålet. Den breda gångvägen, som bland annat leder till minigolfbana och restaurang, kan komma att upplevas som mindre solitär i och med att ett nytt element, bostadshusen, tillkommer. Länsmuseet anser att de *miljöskapande* och *parkhistoriska värdena* skulle påverkas negativt.

Det konstateras att den södra delen av Djäkneberget är en betydande del av parken. Bland annat finns äldre lövträd som till viss del troligen skulle gå förlorade med en byggnation. I grönstrukturplanen pekats Djäkneberget ut som ett av få områden i tätorten som innehar äldre lövträd. Den rofyllda karaktären som finns i den södra delen av Djäkneberget riskeras att störas och bytas mot en ”instängd känsla” med anledningar som nämnts i föregående stycke. Stråkkänslan kan därför också påverkas negativt. Den befintliga närheten och vyn mot skolmiljön som finns idag förstärker Djäknebergets kulturhistoriska värden genom dess historiska koppling och samtida tillkomstid. En byggnation skulle bryta närheten och upplevelsen av skolmiljön som en del av parken och därmed minska möjligheten till förståelse av det skeende Djäkneberget härrör från, dvs. dess kulturhistoriska värde. *Kontinuitetsvärdet* påverkas negativt.

Andra kulturmiljöaspekter rör exempelvis närliggande bebyggelsemiljö och Djäknebergets koppling till denna. En nybyggnation innebär att en helt ny årsring läggs till i en nu

sammanhållen bebyggelsemiljö med i huvudsak tillkomsttid kring sekelskiftet 1900. Detta riskerar även i sin tur att minska möjligheten till förståelse av det skeende Djäkneberget härrör från. De kulturhistoriska värdena inom Idun 1 konstateras även att påverkas negativt. Bebyggelsemiljön är ett gott exempel på en skolmiljö från slutet av 1800-talet/början av 1900-talet. Byggnader och området är i detaljplanen skyddade enligt PBL kap. 8 § 13, dvs. det s.k. *förvanskningförbudet* och får inte rivas.

Betydelse	Förslag byggnation	Nollalternativ
DIREKT PÅVERKAN	MÅTTLIG NEGATIV	INGEN
INDIREKT PÅVERKAN	HÖG NEGATIV	INGEN
TOTALEFFEKT	HÖG NEGATIV	INGEN

Fig. 10 Totaleffekt av direkta och indirekta konsekvenser.

Litteratur och källor

Bevarandeprogram: Västerås stadsbebyggelse. (1985). Västerås: Stadsbyggnadskontoret

Ahlberg, Anna (1999). Industrialismens samhällsbyggande i Västerås stad: från 1800-talets slut till 1900-talets början: precisering och tolkning av del av riksintresset utifrån motivering och värddtext enligt beslut av Riksantikvarieämbetet 1996-08-27. Västerås: Länsstyrelsen i Västmanlands län, Kulturmiljöenheten

Boman, Åke (1973). Djäkneberget i Västerås och Sam Lidman. Västerås: VLT-press förl.

Bäckman, Sara och Ehlton, Fredrik (2013). Karaktärisering av centrala bebyggelseområden i Västerås – inför revidering av riksintresset Västerås stad U4. Västerås: Västmanlands läns museum.

Google maps (2017). Hämtad 2017-04-13 från <https://www.google.se/maps/place/Djakneberget/@59.6108707,16.5262952,15z/data=!4m5!3m4!1s0x465e6145da719683:0xf4b115f2e1168494!8m2!3d59.6166667!4d16.5333333>

Mårud, Tobias, Skanser, Lisa & Larsson, Birgitta (2014). Djäkneberget: en historisk stadspark i Västerås : byggnadsminnesutredning : Västerås 1:201 & 1:209, Västerås kommun, Västmanland. Västerås: Stiftelsen Kulturmiljövård

Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås; kartmaterial Idun 1.

Unnerbäck, R. Axel (2002). Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Västerås översiktsplan 2026 med utblick mot 2050: antagen av kommunfullmäktige 2012-12-06. (2012). Västerås: Västerås stad

Västmanlands läns museums arkiv

Åkerman, Gunilla (red.) (2004). Grönstrukturplan för Västerås tätort: rekreation – biologisk mångfald. Västerås: Västerås stad.

Bild- och figurförteckning

Bild 1 Bearbetning av Västerås fastighetskarta från 2004. Lantmäteriet.

Bild 2 Stadsbyggnadsförvaltning Västerås

Bild 3. Stadsbyggnadsförvaltning Västerås

Bild 4. Stadsbyggnadsförvaltning Västerås

Bild 5. Stadsbyggnadsförvaltning Västerås

Bild 6. Stadsbyggnadsförvaltning Västerås

Bild 7. Västmanlands läns museums arkiv

Bild 8. Västmanlands läns museums arkiv

Bild 9. Västmanlands läns museums arkiv

Bild 10. Västmanlands läns museums arkiv

Bild 11. Västmanlands läns museum bild id: Vlm-kmvEK-586

Bild 12. Bearbetning av utdrag ur Google maps 2017.

Bild 13. Västmanlands läns museum bild id: Vlm-kmvEK-712

Bild 14. Västmanlands läns museum, fotomontage.

Bild 15. Västmanlands läns museum bild id: Vlm-kmvEK-618

Bild 16. Västmanlands läns museum, fotomontage.

Bild 17. Västmanlands läns museum bild id: Vlm-kmvEK-678

Bild 18. Västmanlands läns museum, fotomontage.

Bild 19. Västmanlands läns museum bild id: Vlm-kmvEK-647.

Fig. 1. Västmanlands läns museum

Fig. 2. Västmanlands läns museum

Fig. 3. Västmanlands läns museum

Fig. 4. Västmanlands läns museum

Fig. 5. Västmanlands läns museum

Fig. 6. Västmanlands läns museum

Fig. 7. Västmanlands läns museum

Fig. 8. Västmanlands läns museum

Fig. 9. Västmanlands läns museum

Fig. 10. Västmanlands läns museum

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se